

NEGENTIENDE PACIFICATIELEZING

Bondgenoten in Cultuur

Paul BEUGELS

LARCIER

De Pacificatielezingen te Gent vzw organiseert prestigieuze lezingen die de rijke erfenis van de Pacificatie van Gent (1576) levend houden.

Lieven Decaluwe, Gent, Igno Sutorius, Breda, Fried Stockman, Heusden, Aloys Tijdink, Haaren, Geert Castryck, Gent, Wim Beelaert, Gent, Michiel Decaluwe, Gent

www.pacificatielezingen.org
Zetel: Kasteellaan 72 – 9000 Gent

De negentiende lezing werd gehouden in Gent, 16 november 2002

© De Boeck & Larcier n.v., Brussel, 2003
Larcier Gent
Coupure Rechts 298 – 9000 Gent
Verantwoordelijke uitgever: Anne Knops

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

In een wereld waarin – naar het woord van de Nederlandse dichter Lucebert – schoonheid haar gezicht heeft verbrand en zwaarmoedige kunstenaars de schoonheid van het kwaad trachten te verbeelden, in zulk een wereld kan het geen kwaad op een welgekozen moment in een eerbiedwaardige zaal als deze hardop na te denken over een cultureel bondgenootschap van Nederland en Vlaanderen, waarin de schoonheid van hun moedertaal luider stem krijgt en de rijkdom van hun cultuur ruimer kan ademen.

Dat galmt mooier dan het in werkelijkheid is. Die werkelijkheid gebiedt ons onder ogen te zien dat de strengen die ons binden vaak eerder het karakter van lotgenoten verraden dan de kracht van bondgenoten uitstralen. Dat valt vooral op zodra Vlaanderen en Nederland hun beider grote buitenland betreden. Dan lijken ze verre vrienden. Ze vertonen zich nauwelijks samen op internationale fora, enkele spraakmakende incidenten daargelaten die helaas niet hebben bijgedragen aan de continuïteit van de gemeenschappelijke presentie. Terwijl ze de potentie bezitten om een voorhoede te vormen in het culturele landschap van de Europese Unie.

Wat weerhoudt hen ervan om eendrachtig op te komen voor hun culturele waarden en belangen in het voortgaande integratieproces, vanuit dezelfde visie, ambitie en passie waarmee zij destijds – in Beneluxverband – opereerden als kwartiermakers van de Europese Gemeenschap? Taal en cultuur missen weliswaar de hardheid van kolen en staal, van agricultuur en euro, ze vormen wel de duurzaamste valuta van ons bestaan als natie. Waarom gaat men er zo laconiek en lankmoedig mee om, in het bijzonder – zo beken ik deemoedig en beschaamd – in de bovenmoerdijkse dreven van de Lage Landen? Is het gebrek aan gezonde taal trots, waarachtig cultuurbesef, oprecht natiegevoel? Of is het domweg een schrijnend tekort aan interesse, daadkracht en politieke wil? Heeft men de les van Jean Monnet, de geestelijke vader van de Europese Gemeenschap, dan nog niet geleerd, die op het eind van zijn leven moet hebben verzucht: als ik het mocht overdoen zou ik met cultuur beginnen.

Nu het Europa van de markt, de munt en de macht steeds scherpere omtrekken krijgt, moeten wij ons meer dan ooit zorgen maken over de toekomstige positie van taal en cultuur. Niet door erover te jammeren maar door de cultuurpolitieke passiviteit om te zetten in een offensief beleid dat wortel kan schieten in de veelkleurigheid en veelzijdigheid van Europa's beschaving. Juist nu de Europese Unie zich in een cruciale fase bevindt, er tien landen toetreden met hun eigen geschiedenis, tradities, culturen en talen – er zijn straks 21 erkende officiële talen – is het noodzaak gestalte te geven aan ons cultureel bondgenootschap temidden van anderen. Erzonder lopen wij het risico gaandeweg te worden opgelost in de immense culturele smeltkroes die Europa dreigt te worden. Maar met spookbeelden redden wij het niet. Wij moeten een coalitie smeden die staat voor de intrinsieke belangen van onze taal en cultuur – taal als draagster van de nationale en regionale identiteit, en als onvervangbaar medium in cultuur en onderwijs, cultuur als bedding waarin ze haar loop in de samenleving vindt en als uitdrukking van de aard en de kwaliteit van een maatschappij.

Op de kleine schaal van het grondgebied van onze cultuur zijn wij al jaren bondgenoten, ook al verdient de onderlinge samenwerking niet altijd die geuzennaam. Wie bladert in de catalogus, die de afgelopen halve eeuw in het tempo van de tuinslak is geschreven, wordt getroffen door een gestaag groeiend defilé van veelsoortige producten van creativiteit bezuiden Essen en benoorden Roosendaal. Ludo Simons' denkbeeldige ravijn groeit langzamerhand dicht met een fleurig veld van activiteiten. Duizend bloemen bloeien. Het lijkt volop lente in onze relatie.

Maar toch, ik ontwaar nog steeds tal van krachten en tegenkrachten – vooral in politieke en ambtelijke *gremia* – die zich lijken te vermeien in grensgeschillen en competentiegevechten die in de praktijk weinig anders opleveren dan stromen geduldig papier. Het freudiaanse narcisme van de verschillen moet eindelijk plaats maken voor de oprechte ambitie van de overeenkomsten. Ik wuif de natuurlijke verschillen niet weg. Die zijn er als varianten binnen een taal en gedaantewisselingen in een cultuur. Het zijn deze verschillen tussen en – ik benadruk dit – binnen Vlaanderen en Nederland die kenmerkend zijn voor onze gemeenschap. Wie culturele verscheidenheid als grondslag neemt voor de Europese Unie moet haar in eigen huis niet verdoezelen. De verscheidenheid in de volle breedte van onze cultuur is haar innerlijke weerstand tegen de oprukkende uniformiteit van de McDonald-cultuur.

Deze verscheidenheid manifesteert zich het meest expressief in het Europa van de Culturen, een domein dat zich niet laat begrenzen door rigide richtlijnen van Brusselse snit maar een eigen dynamiek vertoont, de traditie van onze beschaving in zich draagt maar evenzeer de zin van vernieuwing en verandering oproept. Het Europa van de Culturen als contrapunt van het Europa van de Instellingen dat mij te dirigistisch en te bureaucratisch is en het Europa van de Vaderlanden dat mij te patriottisch en te nationalistisch lijkt. Het Europa van de Culturen overschrijdt de enge grenzen van instituties en staten, want het weerspiegelt de karakteristieken van de hele Ruimte Europa.

Ik besef dat zo'n tamelijk abstract begrip iets van een dagdroom verbeeldt, maar in de nuchtere omgeving van de doordeweekse Europese Unie nauwelijks grond van bestaan heeft. Daarom moet met vereende krachten worden gewerkt aan de substantiële inhoud ervan, maar evenzeer aan zijn positie in de Europese machtsverhoudingen.

In het Europa van de Culturen ligt, als het tot wasdom komt, een uitgelezen kans voor Vlaanderen en Nederland om hun nog laag ontwikkeld bondgenootschap inhoud en vorm te geven. Maar dat vraagt wel om een gezamenlijke visie, een gedeelde strategie en een coherente aanpak, beklonken in een weloverwogen, doelgericht beleid. Iets dat lijkt op 'grote politiek' in deze context heb ik echter nog niet kunnen ontdekken. Hoe florissant de bilaterale samenwerking er thans ook bij moge staan, de humuslaag die ze biedt voor het optreden als strategische alliantie in andere landen wordt niet in cultuur gebracht. Verre van dat.

Ook het vooruitzicht op een nieuwe cultuurpolitieke conceptie en een daarbij passend scenario, ontbreekt. Ofschoon de basisvoorwaarden in beide landen gunstig zijn en de mogelijkheden op Europese schaal reëel. Vanuit welbegrepen eigenbelang is het de hoogste tijd dat Vlaanderen en Nederland zich als culturele bondgenoten tonen. Ze zijn bij machte om de kansen die Europa biedt optimaal te benutten en ook de bedreigingen in de vorm van uniformering, marginalisering, commercialisering en economisering van de cultuur te lijf te gaan. Maar de vraag is natuurlijk: willen ze het ook en, zo ja, hoe zetten ze hun ambities om in praktisch handelen?

Misschien is het heilzamer de omgekeerde benadering te kiezen: eerst in kaart brengen wat je in huis hebt en wat je kunt, en vervolgens die mogelijkheden voorzien van de gewenste aanpak.

Om te beginnen: Vlaanderen en Nederland beschikken over twee uitzonderlijke instrumenten voor gemeenschappelijk optreden, ook over de grens: de Nederlandse Taalunie en het Cultureel Verdrag. Afzonderlijk zijn het nuttige verdragen. Ze verzekeren duurzame aandacht en zorg voor de gebieden die ze bestrijken, ze geven impulsen aan nieuwe initiatieven, ze bieden draagvlak voor gezamenlijke projecten, kortom, ze bewijzen hun instrumentele diensten aan de beleidsvorming binnen onze taal- en cultuurgemeenschap. Ze hebben zich onmisbaar gemaakt. Maar ze bevestigen tevens de onnatuurlijke, kunstmatige scheiding tussen taal en cultuur. Ofschoon verdragen gelukkig niet de waarde van taal en cultuur bepalen, hebben ze wel degelijk invloed op de wijze waarop beide regeringen er hun beleid op baseren.

De kans om ze onder één beleidsregie en in verdragrechtelijke samenhang te plaatsen is begin jaren '90 verspeeld toen het Taalunieverdrag na tien jaar op zijn werking werd doorgelicht en een nieuw cultureel verdrag werd ontworpen. Ik ga nu niet uitgebreid in op de motieven die daarbij een rol speelden, maar ik kan – omdat ik er met mijn toch niet geringe neus bovenop zat – eerlijk gezegd niets anders vermelden dan dat lakse politici en tegendraadse ambtenaren zich onomwonden verzetten tegen een integraal verdrag voor taal én cultuur. Elke poging ertoe werd feilloos de kop ingedrukt. Daar lag de bestofte opvatting aan ten grondslag dat wij wel een taalgemeenschap maar geen cultuurgemeenschap zijn. Of nog erger, dat binnen één verdrag de cultuur de taal zou verdringen, hetgeen als volstrekt ongerijmd kan worden afgedaan. Maar de ware reden moet zijn geweest dat een opwaardering van de Vlaams-Nederlandse relatie tot een soort cultuurpact – in ieder geval door Nederlandse betrokkenen – werd gezien als te ingrijpend, te verplichtend, te structureel en dus te kostbaar. Dat ene verdrag tot instandhouding van een Nederlandse Taal- en Cultuurunie is er niet gekomen. Zelfs een laatste poging om op zijn minst een stevige dwarsverbinding tussen de twee afzonderlijke verdragen te leggen, werd getorpedeerd. Ik noem dit een pijnlijke misser en een historische vergissing, al zijn ze niet onherstelbaar.

Een breedstreckende Taal- en Cultuurunie zou Vlaanderen en Nederland niet alleen gesterkt hebben in hun innerlijke kracht als gemeenschap, ze zou bovenal een scherper perspectief hebben geboden aan het beklemd Nederlands en de kwetsbare Nederlandstalige cultuur in het wisselend klimaat van Europa. Bovendien had ze zich kunnen ontwikkelen als motor en model voor verdergaande coalities op andere gebieden van gezamenlijk

belang – bijvoorbeeld onderwijs, wetenschappen, media –, maar daarover is nooit verder gedacht dan bureaucratische burelen reiken. Deze nodeloze ‘apartheid’ belemmert een strategische en kordate inzet voor de vernieuwing en versterking van onze culturele potentie in het Europese krachtenveld. Daar zal eens een einde aan moeten komen.

Laten wij intussen niet omzien in wrok, hooguit in verbazing. We moeten heenspringen over de schaduwen van gisteren en in het licht van de toekomst voortbouwen aan ons culturele bondgenootschap. Om het zicht erop te verruimen lijkt het mij verstandig de mythe van staatkundige hereniging bij te zetten in het mausoleum van onze geschiedenis. De verscheidene gestalten die ze in de loop der tijd heeft aangenomen van Groot-Nederland en Heel-Nederland tot Gemenebest, van Federatie tot con-Federatie.

Ze zijn sympathiek vanuit hun gemeenzame streven naar hechte verbondenheid. Ze hebben zich echter overleefd of zijn door de vorming van de Belgische federale staat ingehaald, missen aansluiting op de staatkundige werkelijkheid van Nederland, zijn niet levensvatbaar of realistisch gebleken en ten slotte, ze leveren geen substantiële bijdrage aan de vorming van de Europese Unie. Iets dat lijkt op de wedergeboorte van de Verenigde Zeventien Provinciën zie ik als contraproductief voor de huidige staatkundige verhoudingen, belastend voor de lopende samenwerking en ook nog verspilling van energie en tijd die wij beter kunnen besteden.

Ze leiden bovendien tot de aanscherping van de separatistische bewegingen binnen de Belgische eenheidsstaat, die de internationale positie van het Koninkrijk België niet ten goede zal komen. Mij past hier terughoudendheid, want het is een binnenlandse aangelegenheid; ik vrees echter dat ze repercussies heeft voor de relatie met Nederland, en daarom waag ik me er toch een beetje aan. Oude idealen weerkaatsen de glans van vervlogen tijden, ze zijn het waard gewogen te worden op de balans van de tijd, maar ze vragen om nieuwe keuzen.

Mijn nieuwe keuze is – zo moge inmiddels duidelijk zijn – het creëren van een cultureel bondgenootschap van Europese allure. Ze berust op principiële en pragmatische overwegingen, gevoed door bekommernis om de toekomst van onze taal en cultuur – vanouds ons gemeenschappelijk tafelzilver. Een verbond dat daaraan zijn waarde ontleent, is per traditie gefundeerd op een gemeenschap. Daardoor heeft het in ieder geval een stevig draagvlak bij de burgers, hetgeen van een oude staatsvorm in een nieuw maatkostuum niet bij voorbaat gezegd kan worden.

Ik kies voor een staatkundig bescheiden maar internationaal ambitieus bondgenootschap. Het is minder complex, eenvoudiger te realiseren, roept weinig tegenstellingen op, bouwt voort op wat er is, kost niet veel tijd, vraagt geen politieke of juridische hoogstandjes.

Ik zie nauwelijks grote belemmeringen en ik kan ook geen nadelen aanwijzen. Maar waarom zou ik ze zoeken als ik slechts voordelen weet. Ik som er enkele op.

Het fundament van het bondgenootschap is in beginsel gelegd met het Taalunieverdrag en het Cultureel Verdrag, aangevuld met de GENT-akkoorden voor het onderwijs. De beleidssystemen hoeven 'slechts' – een eufemisme voor een niet-geringe operatie – te worden opengebrouwen en op elkaar te worden aangesloten, ze moeten wel sterker worden gericht op onze belangen in het buitenland, Europa voorop.

Een grondwetswijziging is niet nodig, de bestaande wettelijke kaders voldoen vooralsnog. Een staatkundige omwenteling is niet aan de orde, een langslpend politiek en maatschappelijk proces wordt niet opgeroepen, confrontaties binnen de Belgische verhoudingen kunnen uitblijven, want Vlaanderen benut de op dit domein verkregen autonomie en bevoegdheden.

Het bondgenootschap kan het karakter aannemen van een groeimodel. Als het zijn vruchtdragende werking heeft bewezen en zich heeft genesteld in het wordingsproces van het Europa van de Culturen kan het zich – desgewenst – vertakken naar andere gebieden van gemeenschappelijk belang, waardoor het aan stootkracht wint.

Maar het mag niet, zoals steeds vaker blijkt, verworden tot cultureel vlagvertoon om handelsbelangen in andere landen cachet te geven. Cultuur heeft in al zijn verschijningsvormen authentieke en intrinsieke waarden die niet mogen verdampen in koopmanskunst. Cultuur is echter ook geen omheind natuurreservaat, integendeel, ze bestrijkt de hele samenleving en verkeert, als het goed is, in voortdurende wisselwerking met de mensen die haar uitdragen.

In de subtiele verstandhouding tussen cultuur en economie en andere vitale maatschappelijke gebieden moet – ook op de internationale markt – een werkbaar evenwicht zijn te vinden.

Het bondgenootschap verzekert Vlaanderen op het terrein van taal en cultuur van zijn stem en invloed in de betreffende Europese organen en instel-

lingen, die het als deelstaat van een lidstaat formeel mist. Vlaanderen en Nederland kunnen bondgenootschappelijk overeenkomen dat op dit terrein gemeenschappelijke standpunten door Nederland onverkort en rechtstreeks worden ingebracht. Dit heft Vlaanderens frustratie op dat het alleen spiekbrieftjes mag leveren aan Belgische vertegenwoordigers. En het verplicht Nederland tot gezamenlijk opereren.

Het bondgenootschap is in staat om op Europese schaal coalities aan te gaan met andere cultuurgemeenschappen en daarmee een impuls te geven aan de ontwikkeling van het Europa van de Culturen.

Het bondgenootschap kan voor Vlaanderen en Nederland een begin zijn van de vorming van een grensoverschrijdende Euregio met eigen wettelijke taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden, democratisch gekozen organen en een eigen budget. Als de regio als 'derde bestuurslaag' in de machtsstructuur van de Europese Unie draagvlak wil creëren dan moet ze haar ankerpunt zoeken in de culturele en sociale cohesie van de betrokken landsgebieden.

Een cultureel bondgenootschap kan meer onderscheidende kracht en eigen verantwoordelijkheid tonen in een centralistisch gearde Europese Unie, die al zeker 40% van de nationale bevoegdheden van de lidstaten heeft overgenomen en steeds verder weg raakt van de burgers. De in het Verdrag van Maastricht verankerde zelfbeschikking van de lidstaten over cultuur en onderwijs behoedt hen voor dit centralisme en biedt alle ruimte hun positie te versterken. Het ziet er naar uit dat ook in het zojuist wereldkundig gemaakte ontwerp van een constitutioneel verdrag van de Europese Unie – zeg de toekomstige Europese Grondwet – cultuur wordt aangemerkt als gebied waarop de Unie slechts 'een ondersteunende rol' kan vervullen, geheel in overeenstemming met het Verdrag van Maastricht. Het is nog te vroeg om een oordeel te vellen over deze zeer voorlopige schets van een grondwet, waarover het debat nog echt gevoerd moet worden. We moeten op onze hoede blijven. Rechten voor taal en cultuur die in de constituties van de lidstaten zijn neergelegd, mogen in geen geval verwateren in een Europese Grondwet, ze behoren tot de klassieke grondrechten. Vanuit dit besef hebben het Comité Buitenlands Cultureel Beleid en het Europa College te Brugge op 18 en 19 november 2002 een symposium van Vlaamse en Nederlandse deskundigen belegd om tot nauwgezette formuleringen van deze rechten te komen die aan de Europese Conventie worden aangeboden.

Deze actie luistert heel nauw. Inhoudelijk komt het aan op sluitende bepalingen waarin elke officiële taal van de burgers van elke lidstaat wordt erkend en verzekerd en waarin de culturele autonomie onaangetast blijft. Taal en cultuur moeten worden gevrijwaard van politieke bedilzucht en bureaucratische bemoeizucht door Brusselse instituties. De grauwsliuier van de uniformiteit mag niet over Europa worden getrokken.

Het recht op eigen taal en cultuur wordt uitgeoefend door burgers van een lidstaat. Dat verplicht de lidstaten zich in te zetten voor de instandhouding en ontwikkeling van de taal en cultuur van hun burgers. Vlaanderen en Nederland zijn in dat licht gehouden tot een alliantie die kan floreren in de Europese culturele ruimte.

De bewegingen van andere taal- en cultuurgemeenschappen om zich binnen de Europese Unie als een regionale machtsfactor te manifesteren worden steeds sterker. Vlaanderen bevindt zich sinds jaar en dag in de voorste linies ervan, het is er zelfverzekerder van geworden. Hoewel ze als land formeel een andere status in de Unie hebben, is er niets dat Nederland belet om samen met Vlaanderen in dit verband op te treden. Ook op dat vlak verwaarloost Nederland Vlaanderen, en daarmee in zekere mate zichzelf.

In de periferie ervan rijpen intussen de mogelijkheden om een bondgenootschap te ontwikkelen dat vanuit zijn eigen aard het Europese domein kan betreden. De samenstellende delen, zoals onze twee kernverdragen en aanverwanten, zijn te componeren tot een samenhangend geheel van instrumenten en voorzieningen. Het fundament ligt er.

De architectuur die mij voor ogen staat, kent een menselijke maat, straalt kwaliteit en stijl uit, vormt een symbiose van traditie en vernieuwing, is herkenbaar en toegankelijk. De interne structuur verbindt de bestuurlijke inrichting van de Taalunie – Raad van Ministers, Interparlementaire Commissie en Raad voor de Taal en Letteren – met de transparantie en flexibiliteit van het Cultureel Verdrag, versterkt met de kennis en de netwerken van de GENT-akkoorden. In een allesomvattend verdrag vindt het ten slotte zijn formele kader.

Maar een verdrag verschaalt als het niet wordt uitgedrukt in beleid. Taalbeleid én cultuurbeleid met een Europese strekking, een onbekend fenomeen in onze Delta, zullen de energie voor het bondgenootschap moeten leveren. Het zal bovendien bestaande en nieuwe voorzieningen moeten verenigen. Zo zullen de docentschappen neerlandistiek aan Europese universi-

teiten, de wetenschappelijke en culturele instituten en de diplomatieke posten een breed netwerk moeten vormen, zal voor de realisering van al die ambities een Europees Fonds voor de Nederlandse Cultuur moeten worden gevormd uit oud en nieuw geld en zullen alle bondgenootschappelijke lijnen samenkomen in een Europees Informatiecentrum van de Nederlandse Taal en Cultuur te Brussel, maar dan wel een geheel ander centrum dan het onwijze plan voor een soort Praathuis der Nederlanden dat inmiddels afgezwaaide politici op het oog hadden.

De hamvraag – of moet ik zeggen de hespvraag – is natuurlijk of wij zo'n zwaar opgetuigd bondgenootschap ook echt willen, of het een kansrijke optie is, of er voldoende medestanders in politiek en samenleving voor te mobiliseren zijn, of het de hardnekkige kwalen van versnippering, tegenstrijdigheden, verkokering, verspilling, communicatiestoornissen – die hele berg belemmeringen – kan helpen slechten?

Het antwoord op deze vragen ligt mede besloten in de politieke wil van de Vlaamse en Nederlandse regering om als culturele bondgenoten door Europa te gaan. Ik kan er op dit ogenblik geen peil op trekken. Mijn betrokkenheid bij beleidsprocessen gedurende een kwart eeuw zegt mij dat wij niet moeten rekenen op waarachtige politieke sympathie en steun. Ik beschik over een uitpuilend dossier van documenten, verklaringen, rapporten, studies, adviezen en plannen van officiële signatuur waarmee doorgaans weinig en meestal niets is gedaan. Dat is een bitter maar nuchter feit. De culturele connecties van Vlaanderen en Nederland hebben – en ik beperk me nu tot wat ik kan overzien: het Haagse Binnenhof – nooit, ik zeg nooit hoog op de politieke agenda geprikt. Ze zijn blijven steken in politieke gelegenheidsfrasen en offerandes op het altaar van de politieke rituelen.

In Vlaanderen is men zich sinds de jaren '90 bewuster geworden van de zegeningen van de zo zwaar bevochten autonomie in eigen land en het gestegen gevoel van eigenwaarde. Het heeft terecht zijn bevestiging van het ontwijkend gedrag van Nederland, dat dikwijls niet thuis geeft als het om gemeenschappelijk optreden gaat. Men werkt intussen hard aan de versterking van Vlaanderen in Europa, accrediteert in Europese hoofdsteden Vlaamse attachés, smeedt allianties met verwante regio's van andere lidstaten in Europa.

Tegen de achtergrond van de neerbuigendheid en afzijdigheid van Nederland kan ik goed begrijpen dat Vlaanderen zijn voormalige 'prioritaire

partner' even niet meer ziet staan. Vlaanderen neemt een zekere afstand en wacht niet langer op het nakomen van loze beloftes van zijn noorderburen. Het gaat zijn eigen weg, werkt met toewijding aan zijn existentie als deelstaat op weg naar vervolmaking in eigen land en bespeelt zijn buitenland met verve. Zo vormt het zijn eigen kwaliteit, zijn eigen kracht, zijn eigen profiel. Ik kijk met bewondering naar deze ontwikkeling, want Vlaanderen wordt er als onvervreembare partner van Nederland alleen maar sterker door. Juist twee gelijkwaardige partijen kunnen een waarachtig bondgenootschap vormen.

Ik denk trouwens dat het Nederland niet slecht uitkomt dat Vlaanderen meer op zichzelf is. Want in de doorgaans kalme polder, die uit model is geraakt, heeft men aan de rand van de 21ste eeuw zijn onschuld verloren. Nederland, wakker geschud, is ineens naarstig op zoek naar nieuwe normen en oude waarden, of zoals cabaretiers het gekscherend zeggen: wormen en maden.

Het laat zich intussen op en achter de dijken vermaken door politiek straattheater, loopt achter de muziek van de blufcultuur aan en doolt tastend door Europa. Mijn land is zichzelf een beetje kwijt.

Maar als ze beide, gelouterd door de dingen en de tijd, er aan toe zijn weer over elkaars toekomst te denken, hoop ik dat ze ook het nut van een bondgenootschap in beeld krijgen. Want het adagium dat ooit door de eerste Vlaamse Minister-President Gaston Geens voor binnenlands gebruik is geïntroduceerd 'Wat we zelf doen, doen we beter', mag niet overwaaien naar de hele taal- en cultuurgemeenschap. Dat zou pas fnuikend zijn voor onze aspiraties in Europa.

We moeten alert zijn. Politici hebben nu eenmaal de neiging hun eigen coalities te sluiten en aan hun eigen Europa te bouwen. De complexiteit van zoiets als cultuur, laat staan iets moeizaams als een daarop geënt bondgenootschap daagt hen nauwelijks of niet uit. Zij kiezen liever voor de homogeniteit van het beheersbare, haalbare en betaalbare. Ver verwijderd van het wezen van cultuur.

Toch koester ik de verwachting dat zij eens het licht zullen zien van een Vlaams-Nederlandse alliantie, die een forse meerwaarde kan geven aan onze existentie in Europa.

Het politieke getij voor het doordenken van ideeën als deze is, meen ik, op dit ogenblik niet gunstig. En de ervaring heeft geleerd dat ze vaak in een

pril stadium sneuvelen op het veld van opportunisme. Vanuit mijn opvatting dat cultuur van de mensen en niet van de staat is, geef ik er de voorkeur aan om eerst een onafhankelijk gezelschap van wijze, liefst eigenwijze Vlamingen en Nederlanders de gedachte van een bondgenootschap te laten doorgronden, te beoordelen op zijn toegevoegde waarde, te toetsen op zijn realiteitsgehalte en ten slotte te concretiseren in een strategisch plan. Wellicht dat politici daarmee te gepasten tijde kunnen worden geprovoceerd tot actie.

Het initiatief speel ik met vertrouwen toe aan organisaties en instellingen die hun bestaan ontleen aan hun engagement met onze taal en cultuur. Zij zijn meer dan ooit gemotiveerd, beschikken over een groot intellectueel vermogen en een tamelijk sterk maatschappelijk draagvlak, ze zijn geëvolueerd tot samenwerkingspartners. Met de organisatie van het internationaal congres 'Vlaanderen 2002' op 9 november 2002 in Antwerpen, hebben ze op indringende wijze getoond wat ze kunnen en willen – de Orde van den Prince, het Algemeen Nederlands Verbond, de Marnixring, Vlaanderen – Europa vzw en het Verbond van Vlaamse Academicici. Ze hebben zich publiekelijk verplicht samen verder op dit pad te gaan.

Met een doortimmerd plan zouden Vlaanderen en Nederland als culturele bondgenoten eindelijk positie kunnen kiezen in het Europese krachtenveld dat wordt gedomineerd door geldingsdrang van de grote taal- en cultuurgemeenschappen, regeldrift van Brusselse eurocraten en geldmakerij van commerciële cultuurfabrikanten. Het veronderstelt wel dat in Vlaanderen en – ik zeg het nog maar eens – met name in Nederland met meer ambitie, daadkracht en toewijding wordt gewerkt aan taal en cultuur als vliegwiel van onze gemeenschappelijk internationale aanwezigheid.

Het congres van 9 november was als debat over identiteit, natievorming en solidariteit in Europa een klinkend slotakkoord van het Vlaamse jubeljaar 2002, meer nog een opmaat van het voortgezette denken over, zoals Luc Van den Brande het verwoordde, 'de uitbouw van Vlaanderen in Europa'. Het trof me dat Nederland als makker in de strijd geen naam mocht hebben, slechts in de marge van 'Algemeen-Nederlandse culturele identiteit' dook het hier en daar op. Ik vond het iets te Vlaams gekleurd, maar het past volledig in de hang naar grotere zelfstandigheid en het verder afstand nemen van België.

Het bestuderen van de reële mogelijkheden van een cultureel bondgenootschap zou de uitkomsten en voornemens van het congres en de betrokkenen

heid van de vijf genoemde organisaties, en wellicht nog andere, een nieuwe dimensie geven. Daarenboven zou de aantrekkelijke bijwerking zijn dat ze de legendarische vrijblijvendheid van congressen, en ook van lezingen als deze, helpt overwinnen.

Maar misschien roept de gedachte alleen al bij menigeen het dichterlijke beeld op van de zoveelste droom die in de weg wordt gestaan door wetten en praktische bezwaren. Tegen deze sceptici zou ik het volgende willen zeggen.

Wie er voor terugschrikt, moet met terugwerkende kracht schrikken van alle mooie verhalen van de afgelopen jaren. Wie het te veel structuur en te weinig cultuur vindt, moet beseffen dat de existentie van cultuur alleen reële kansen maakt in de nieuwe economische, monetaire en politieke orde van de Europese Unie als ze óók beschikt over structurele weerstand. En ten slotte, wie het utopisch vindt, zou ik met Bertold Brecht willen vragen: 'Wees zo goed erover na te denken waarom het utopisch is'.

Utopisch of niet, ik koester de overtuiging dat Vlaanderen en Nederland tezamen alleen dan een meerwaarde kunnen verwerven als zij zich als een hechte en fiere taal- en cultuurgemeenschap manifesteren in een Europa van de Culturen dat wortelt in de levendige werkelijkheid van nationale en regionale gemeenschappen. Samen daaraan werken maakt van lotgenoten die de Europese eenwording menen te moeten vrezen bondgenoten die haar schragen.

Lotgenoten zijn getroffen en die elkaar bewenen en troosten, steun zoeken bij anderen, maar berusten in hun lot, om zich uiteindelijk te schikken in andermans pikorde.

Bondgenoten zijn zij die in het volle besef van hun eigen kracht, de wil en de moed hebben om samen met gelijkgeaarden op te komen voor hun gemeenschappelijk belang.

Met een buiging naar de Pacificatie van Gent en haar hedendaagse symboolwaarde,

besluit ik:

Laten we bondgenoten zijn, bondgenoten in cultuur – wij, Vlaanderen en Nederland.

DE PACIFICATIELEZINGEN TE GENT VZW

PACIFICATIELEZINGEN

- 1981 **Dr. Albert H. van den Heuvel**
Het ideologieloze tijdperk
- 1982 **Dr. Dirk Dolman**
Het parlement als pacificatie
- 1983 **Prof. dr. em. Edward Schillebeeckx**
Vrede door gerechtigheid
- 1984 **Kees C.A.M. Middelhoff**
Wortels van een misverstaan
- 1985 **Dr. Johannes G.C.A. Briels**
De Zuidnederlandse immigratie omstreeks 1572-1630: Een verge-
ten bladzijde uit de geschiedenis van de Nederlanden
- 1986 **Hella S. Haasse**
De Lage Landen en het Platte Vlak: Kanttekeningen bij een
gemeenschappelijke literatuur
- 1987 **Prof. dr. Han Entzinger**
Immigratie en pluralisme
- 1988 **Fons Rademakers en Roland Verhavert**
De Nederlandse film
- 1989 **Jan Hoet**
De kunst als waarde van morgen
- 1990 **Maarten Mourik**
Culturele coëxistentie in Europa: de noodzaak van een nieuwe
pacificatie
- 1991 **Geert Vanistendael**
En België heeft Vlaanderen gemaakt

- 1994 **Greetje van den Bergh**
Tussen handhaven en verdwijnen: Het Nederlands in een eenwordend Europa
- 1995 **Prof. dr. mr. Cees Fasseur**
Verbittering en verzoening: Nederland en zijn koloniale nalatenschap
- 1996 **Prof. dr. Herman Balthazar**
Brabantse en Hollandse patriotten: De Revolutietijd in Noord en Zuid, eender en anders
- 1997 **Jerôme L. Heldring**
Pacificatie van Europa?
- 1999 **Prof. dr. em. Eric Suy**
Prolegomena voor een pacificatie tussen de volken
- 2000 **Derk-Jan Eppink**
Over de Moerdijk: Cultuurkloven in Europa
- 2001 **Gerard Mortier**
Europa: het gevaar van de verstomming
- 2002 **Paul Beugels**
Bondgenoten in Cultuur

- In 1981 tot 1988, in 1990, 1994, 1995, 1997, 2000 en 2002 werden de lezingen te Gent georganiseerd;
- in 1989 en 1991 werd de lezing te Terneuzen georganiseerd;
- in 1996 werd de lezing te Leiden georganiseerd;
- in 1999 werd de lezing te Dordrecht georganiseerd;
- in 2001 werd de lezing te Breda georganiseerd.